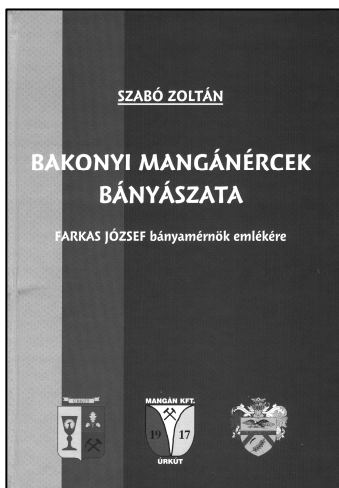

Mangánérc-bányászatunk breviáriuma

Szabó Zoltán: *Bakonyi mangánércek bányászata. Farkas József bányamérnök emlékére.* Ajka - Úrkút, 2006. Mangán Bányászati és Feldogozó Kft., 655 old., 254 ábra, 125 táblázat, 167 fotó.

HADOBÁS SÁNDOR

A szép kivitelű, testes kötet szerzője és szerkesztője dr. Szabó Zoltán (1940) geológusmérnök, aki diplomája megszerzésétől, 1963-tól nyugdíjazásáig, 1997-ig, s még azt követően is egészen napjainkig a bakonyi mangánérc-kutatásnak és -bányászatnak szentelte munkásságát.

Amint az alcímben olvasható, a könyvet Farkas József (1942 – 2001) bányamérnök emlékének ajánlották; az ő pályafutása – rövid budapesti munkától eltekintve – szintén a mangántermeléshez kötődött, végigjárva a ranglétrát Úrkúton: volt szellőztetési felelős, körletvezető, főaknász és üzemvezető, 1981-1989 között főmérnök, végül 1990-től haláláig bányagazgató. Munkásságának kiemelkedő eredménye az úrkúti mangánérc-bányászat átalakítása és átmentése a rendszerváltás utáni nehéz időszakon. Neki köszönhető, hogy az üzem magántulajdonú földalatti bányaként, kft formá-

jában ma is él, és évente mintegy 40-50 ezer tonna ércet ad a dunajvárosi kohászatnak. A szakemberek véleménye szerint még körülbelül 10 évig lehet igény a mangánra, tehát addig biztosnak látszik a termelés. Az utolsó időszakát élő iparág mai vezetői elérkezettnek látták az időt, hogy még eleven állapotában összegezzék mindazt, amit a kezdetektől napjainkig tudni érdemes róla. Ennek a szándéknak a megtestesítője az előttünk fekvő impozáns munka, amely annyira gazdag és sokrétű, hogy e rövid ismertetés csak a figyelem felhívását szolgálhatja, meghagyva másnak az alaposabb elemzés és értékelés lehetőségét.

A mangán (más ipari alkalmazása mellett) a modern vaskohászat számára fontos ötvözőanyag, elsősorban kemény acélok előállításánál használják. Bányászata és felhasználása a 19. században bontakozott ki a kohászati technika fejlődésének köszönhetően. Nálunk már a 19. század végéről vannak adatok a „*barnakő*” termeléséről, de igazából csak az I. világháború után, a két legnagyobb lelőhely, az úrkúti (1925) és az eplényi (1928) művelésének megindulásával tett szert jelentőségre a hazai mangánkincs. *Magyarország* azon szerencsés területek közé tartozott, amelyek bőviben voltak e stratégiai jelentőségű nyersanyagoknak. Nem véletlen, hogy a bauxit mellett évtizedeken keresztül a mangán volt ércbányászatunk legfontosabb terméke, időnként fontos exportcikke.

A könyv nagyívű kultúrtörténeti áttekintéssel indul, majd rátér az úrkúti mangánérc bányászatának ismertetésére. A település földrajzának, történetének és gazdasági környezetének bemutatása után a termelés részletes krónikája következik, az alábbi szakaszokkal:

- A bányászat kialakulása (1916 – 1925).
- A gazdasági válság hatása a bányászatra (1926 – 1935).
- A bányászat a II. világháborúban (1936 – 1944).
- A mangánérc-bányászat a háború után (1946 – 1952)
- Az önálló vállalati időszak (1953 – 1963).
- A bányászat az Országos Érc- és Ásványbányák megalakulása után (1964 – 1975).
- A termékszerkezet-bővítés időszaka (1976 – 1989).

– A rendszerváltás után.

A továbbiakban az úrkúti mangánérc-telep földtanával foglalkozik részletesen a szerző, a tudományág sokféle aspektusából. Áttekinti a térségben előforduló egyéb ásványi nyersanyagokat is, majd rátér a bányaművelés és a bányaműszaki dokumentáció kérdéseire. Ezen belül szól a külfejtésekről és a mélyművelésről, a bányaveszélyekről és balesetekről, végül a bányamérésről, bányatérképekről és bányatelkekről. Természetesen nem maradhatott ki a mangánércek előkészítése, dúsítása, szállítása és feldolgozása sem. A *Gépészet és villamosság* című fejezet a bányaművelés műszaki-technikai feltételeinek változásait taglalja, befejezésül pedig az úrkúti üzem gazdálkodási sajátosságait elemzi.

Nagyjából ugyanezt a beosztást megtartva, de érthető okokból jóval kisebb terjedelemben olvashatjuk az eplényi mangánbányászat történetét. Érdekes, hogy az itteni bánya kiépítésében és a termelés megindításában nagy szerepe volt a rudabányai vasércbányának, személy szerint *Kállai Géza* igazgatónak. Az eplényi mangánérc-területet ugyanis felfedezése után a *Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.* vásárolta meg, amelynek vezetői a nagy tapasztalattal bíró rudabányai szakemberekre bízta a dunántúli üzem beindítását, és egészen az államosításig az irányítást, műszaki fejlesztést is onnan végezték. (Ennek az a magyarázata, hogy *Rudabánya* szintén a *Rima* üzeme volt.) Több kiváló rudabányai bányász teljesített hosszabb-rövidebb ideig szolgálatot *Eplényben*, mint például *Lindák András* dobsinai származású (buléner) bányamester (1932 – 1943-ig). Eleinte csak külszíni művelés folyt, az 1930-as évek végétől azonban gazdaságossági okok miatt megkezdték a föld alatti termelés feltételeinek megteremtését, és később már ez a módszer dominált. 1951 és 1963 között önálló vállalként működött az eplényi mangánérc-bánya, majd 1963-tól bezárásáig, 1975-ig *Úrkúthoz* tartozott.

A fő fejezetek végén gazdag irodalomjegyzéket találunk. A jól összeválogatott hatalmas ábra- és képanyag hasznosan egészíti ki a szöveget, szemléletesebbé, érzékletesebbé teszi a leírtakat. A függelékben többek között megismerkedhetünk a hazai mangánérc-kutatásban és -bányászatban kiemelkedő szerepet játszó sze-

mélyekkel. Közülük csak néhány nevet említünk: *Meinhardt Vilmos* (1884–1964), *Szandtner Arthúr* (190 –1971), *Pantó Endre* (1902–1982), *Hronszky Rudolf* (1907–1967), *Pálffy Gábor* (1926).

Köszönet illeti a szerzőt és munkatársait, a kiadót és a kötet támogatóit (*Úrkút* és *Eplény* önkormányzatát) azért, hogy ilyen értékes munkával gazdagították a magyar bányászattörténeti irodalmat.

Egy hiánypótló könyv margójára

Benke István – Peter Huber: *Palackba zárt bányászat. Magyarországi bányász türeleművegek. Bergmännische Geduldflaschen. Bergbauflaschen aus Ungarischen Sammlungen.* Zalaegerszeg, 2006. 149. old. + 52 ábra.
(A Magyar Olajipari Múzeum Közleményei 29.)

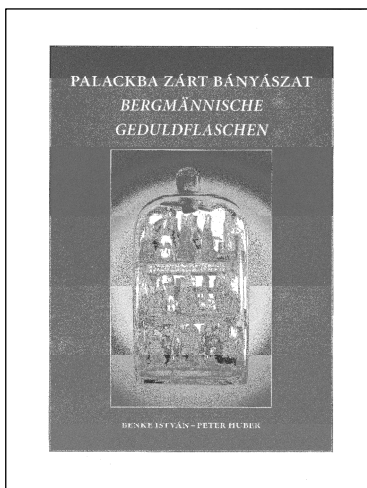
PAPP ANDREA

A *Magyar Olajipari Múzeum* és az *Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány* (Rudabánya) közös kiadásában jelent meg 2006-ban e rendkívül igényes, hiánypótló kétnyelvű könyv.

A munka a türeleművegek egyik speciális típusát, a bányászati tárgyúakat veszi számba a magyarországi köz- és magángyűjteményekből, s adja meg részletes leírásukat. Elkészítésük módja szerint ezek a türeleművegek tekinthetők a legkomplikáltabbaknak, hiszen apró figurákkal vagy bányászati berendezések másolataival kell több szintet beépíteni. A 18-19. században ún. pince-tokba való üvegekbe helyezték a különböző jeleneteket, ügyelve az átláthatóságra és a korhűségre. Ezeket az alkotásokat a bányamunka három jellemzője: az ügyesség, a leleményesség és a türelem hozta létre. Az első bányászati tárgyú türeleműveg, melynek pontos készítési évszáma is ismert, 1737-ben *Selmezbányán* került ki a mester kezéből. A bányászattörténet szempontjából azért lé-

nyegesek a régi palackok, mert a mai kutatók számára sok értékes információval szolgálnak a korabeli technológia és viselet vonatkozásában.

A könyv előszavából azt is megtudhatjuk, hogy az európai bányászpallackok első ízben egy bécsi kiállításon kerültek bemutatásra 1958-ban. Az irántuk való érdeklődést tovább fokozta az a tény, hogy különböző műtárgyaukciókon (például 1985-ben *Berlinben*, majd 1994-ben *Bécsben*) a kikiáltási ár többszöröséért kelttek el.

Az európai bányászpallackokkal foglalkozó első összefoglalás (tulajdonképpen egy kiállítási katalógus) *Otto Fitz* és *Peter Huber* munkája *Bergmännische Geduldfaschen* címmel, amely 1995-ben az *Osztrák Néprajzi Múzeum* kiadásában jelent meg. Ez a kötet 23 régi palackról számol be, melyek múzeumokban vagy magángyűjteményekben található meg, nem csak *Ausztriában*, hanem néhány esetben más országokban is.

E munka ismeretében határozta el a rudabányai *Érc- és Ásványbányászati Múzeum*, hogy összegyűjti és számba veszi a hazánkban fellelhető bányászpallackokat, először még csak egy kiállítás keretében, de azzal a nem titkolt távlati céllal, hogy egy hasonló könyv elkészítéséhez tegye meg az első lépéseket.

Így került megrendezésre 2004 májusában a *Palackba zárt bányászat. Bányász türelemüvegek* című nemzetközi kiállítás *Miskolcon*, a *Herman Ottó Múzeum Papszer utcai* épületében, múzeumok és magángyűjtők részvételével. A több mint 100 alkotást felvonultató tárlaton láthatók voltak régi és újonnan készült bányász türelemüvegek mind *Magyarországról*, mind külföldről (*Ausztria*, *Németország*, *Szlovákia*). A kiállítás olyan nagy sikert aratott a nagyközönség a szakmabeliek körében egyaránt, hogy

2005 áprilisában *Budapest*en, a *Magyar Kultúra Alapítvány* székházában némileg módosult anyaggal megismételték. Ezt követően a néhány hazai szakember bevonásával megkezdődött a két kiállításon szerepelt türelemüvegek részletes adatfelvétele, leírása és fotózása, annak érdekében, hogy egy minden kíváncsúnak megfelelő kiadvánnyal maradandó emléket állítson számukra.

A közelmúltban végre elkészült könyv célja, hogy közkinccsé tegye a *Kárpát-medence*, és ezen belül a mai *Magyarország* ide sorolható emlékeit, meghatározva korukat, készítőiket, technikatörténeti értéküket stb. Összesen 90 palackot ismertetnek a szerzők az egykori *Osztrák-Magyar Monarchia* területéről.

A türelemüveg fogalmának meghatározásán túl készítésük rövid történetét, a felhasznált üvegeket, a kész munkák belső szerkezetét is bemutatja. Részletesen kitér a beépített figurákra, az üvegekben elhelyezett ásványokra és a záródugók fajtáira. Típusainak meghatározását a téma egyik legjobb szakértője, *Peter Huber* klasszifikációja szerint adja közre, majd ezt követően a régi palacok készítőiről olvashatunk.

A munka legterjedelmesebb részét természetesen a régi bányáspalacok – összesen 46 darab – leírása teszi ki (a szerzők: *Benke István, Peter Huber* és *Szemán Attila*).

A könyv egyik nagy érdeme, hogy a teljes magyar szöveg német fordítása révén a külföldi kutatók és érdeklődők számára is megismerhetővé válnak bányász türelemüvegeink. (Napjaink tudományos életben ez a megoldás alapvető követelmény.) A gyűjtött és most bemutatott anyag természetesen nem lehet teljes, hiszen a különböző múzeumokban és magángyűjtőknél ennél jóval több üveg is lehet.

A gazdag képanyagot tartalmazó kötet mind a laikus olvasóközönség, mind pedig a szakemberek körében érdeklődésre és megbecsülésre tarthat számot. Emellett kiváló példája a múzeumok, a magángyűjtők és a kutatók összefogásának, mely iránymutató lehet mindannyiunk számára.

T a r t a l o m

Tanulmányok

A magyar bányajog fejlődésének főbb állomásai. (<i>Dr. Izsó István</i>)	3
Jean Baptiste Morin francia orvos látogatása az alsó-magyarországi bányavidéken (1615). (<i>Dr. Magyar László András</i>)	17
A bányászat története Komlósán. (<i>Havassy András</i>)	27
Velty István, a „kutató”. (Fejezetek a magyar bauxitkutatás és -bányászat korai történetéből). (<i>Tóth Álmos</i>)	55

Közlemények

Kövületek Rátkáról. (<i>Dr. Lenkei Tibor</i>)	69
Sikeres bányamentés 1859-ben. (Közli: <i>Hadobás Sándor</i>)	77

Életmű

Dr. Babics András. (<i>Mendly Lajos – dr. Ádám Antalné dr. Babics Anna</i>)	81
---	----

Archívum

Vasérckutatás Bódvarákó és Tornaszentandrás környékén (1938). (Közli: <i>Hadobás Sándor</i>)	95
Helyzetjelentés a diósgyőri vasgyár szénbányáiról (1930). (Közli: <i>Hadobás Pál</i>)	105

Szakirodalom

Mangánérc-bányászatunk breviáriuma. (<i>Hadobás Sándor</i>)	113
Egy hiánypótló könyv margójára. (<i>Papp Andrea</i>)	116

BÁNYÁSZATTÖRTÉNETI KIADVÁNYOK

- Agricola, Georgius:** *Bermannus, avagy beszélgetés az ásványok csodálatos világáról...* Miskolc – Rudabánya, 1994. 234 old.
- A rudabányai vasérctelep a korai szakirodalomban 1882-1939.* Szerkesztette: Szakáll Sándor. Rudabánya, 2001. 134 old.
- Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei I.* Szerkesztette: Hadobás Sándor. Rudabánya, 2004. 123 old.
- Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei II.* Szerkesztette: Hadobás Sándor. Rudabánya, 2005. 145 old.
- Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei III.* Szerkesztette: Hadobás Sándor. Rudabánya, 2006. 162 old.
- Bányásztörténeti Közlemények I.* Rudabánya, 2006. 106 old.
- Bányásztörténeti Közlemények II.* Rudabánya, 2006. 107 old.
- Balogh Béla – Oszóczi Kálmán:** *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgoása és pénzverése 1700 előtt.* Miskolc – Rudabánya, 2001. 166 old.
- Benke István:** *Telkibánya bányászatának története.* Miskolc – Rudabánya, 2001. 172 old.
- Garami Evelin:** *A rudabányai vasércdúsító története.* Rudabánya, 2005. 92 old.
- Hadobás Sándor:** *A szülőföld vonzásában. Válogatott írások.* Edelény – Rudabánya, 2003. 121 old.
- Hála József – Landgraf Ildikó:** *Magyarországi bányászmondák.* Rudabánya, 2001. 123 old.
- Hazslinszky Tamás:** *A Baradla-barlang 19. századi nevezetes látogatói.* Rudabánya, 2004. 92 old.
- Hubbes Éva:** *Benkő Ferenc egyetemjárása.* Rudabánya, 2004. 141 old.
- Izsó István, dr.:** *Szemelvények a középkori montanisztika magyarországi történetének írott forrásaiból.* Rudabánya, 2006. 166 old.
- Kacs Kovics Lajos:** *Az alsó-magyarországi ércművelésről.* Rudabánya, 2005. 140 old.
- Lux Gyula:** *Nyelvi adatok a délszepesi és dobsinai német nép településtörténetéhez.* Rudabánya, 2004. 110 + IV old. (Reprint kiadás.)
- Mikulik József:** *A bánya- és vasipar története Dobsinán. (1880).* Rudabánya, 2003. 80+IV old. (Reprint kiadás.)
- Münnich Adolf:** *A felső-magyarországi bányapolgárság története. (1895).* Rudabánya, 2003. 128+2 old. (Reprint kiadás.)
- Péchy Antal kisebb munkái.* Rudabánya – Miskolc, 1993. 247 old.
- Poda, Nicolaus:** *A selmeci bányagépekről. Bergmaschinen von Schemnitz.* Miskolc – Rudabánya, 2002. 144 + 126 old. (Reprint + magyar fordítás.)
- Szakáll Sándor – Morvai Gusztáv** (szerk.): *Ércutatók Magyarországon a 20. században.* Miskolc – Rudabánya, 2002. 247 old.
- Szemán Attila:** *Szintes szállítás a magyarországi ércbányászatban a kezdetektől a 19. század derekéig.* Rudabánya, 2003. 88 old. 67 ábra.
- Uzsoki András:** *Adalékok az aranymosás történetéhez és technikájához.* Rudabánya, 2004. 92 old.
- Zsámboki László:** *Selmeci ezüst, körmöci arany. Válogatott tanulmányok a szerző születésének 70. évfordulója tiszteletére.* Rudabánya – Miskolc, 2005. 332 old.

A felsorolt kiadványok megvásárolhatók:

Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, 3733 Rudabánya, Petőfi u. 24. Tel.: 48/353-151.